

Мельник І.В.

Національна академія державного управління при Президентові України

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ: ВИБІР ТРЕНДІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ І СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуто динаміку змін інтернет-запитів аудиторії користувачів щодо творів/продукції масової культури в Україні в період 2011–2020 рр. за допомогою веб-інструменту Google Trends. Такий аналіз дає можливість прослідкувати реальні уподобання соціуму на прикладі запитів в інтернеті і виявити ступінь актуальної зацікавленості та споживання російської масової культури, яка була і частково залишається наявною в українському інформаційному і культурному просторі. Подібне дослідження є актуальним з огляду на вагомую роль і присутність масової культури у веденні інформаційної війни, зокрема використання її як інструменту пропаганди і контрпропаганди та одного з найдієвіших механізмів впливу на масову свідомість соціуму, національно-культурну ідентичність, ціннісні орієнтири та ін. Доведено, що чинник масовокультурного впливу необхідно враховувати під час розробки та реалізації стратегій інформаційної безпеки, протидії гібридним загрозам, для захисту інформаційного і культурного простору та зменшення рівня проросійської пропаганди в Україні. Відповідно, у цьому контексті розглядається поняття інформаційної стійкості як певний критерій і результат реалізації безпекових стратегій, спрямованих загалом на різнобічне забезпечення стабільності і розвитку соціуму у всіх його вимірах, оскільки інформація впливає на свідомість, емоційний стан людини, здатна змінювати її цінності, моральні якості. Від інформаційно-психологічної стійкості та активності залежить майбутнє суспільства. Критерієм поліпшення інформаційно-психологічної стійкості суспільства слугує рівень вироблення свідомого відкидання і неприйняття викривленої, пропагандистсько-фейкової картини світу, що нав'язується у дезінформаційних ЗМІ, пропагується російським сегментом масової культури тощо. Державне регулювання шляхом санкційного обмеження присутності масової культури в Україні слугує механізмом протидії в гібридній війні, а також відкриває можливості подальшого впровадження цієї політики на законодавчому рівні.

Ключові слова: інформаційна стійкість, масова культура, гібридна війна, Google Trends, суспільна свідомість.

Постановка проблеми. Інформаційні загрози для України останніх років, викликані агресією з боку Російської Федерації, активізували пошук та вироблення стратегій протидії з метою захисту вітчизняного інформпростору від інформаційних інтервенцій та маніпулятивних технологій. Нині спостерігається різке зростання інцидентів в області інформаційної безпеки, які мають значне поширення і набувають загрозливого характеру. Багато з подібних атак зачіпають широке коло приватних, корпоративних, а також державних інтересів.

Зростання ролі інформації в сучасному світі призвело до зростання можливостей інформаційних протистороїв. Для політиків і військових стало очевидним, що сучасне суспільство перебуває у великій залежності від інформаційно-телекомунікаційних систем, і цей факт не може бути не врахований під час розробки технологій впливу

на свідомість людей шляхом маніпуляцій. Відповідно, в даному контексті набуло актуальності питання інформаційної стійкості, що передбачає вироблення адекватних механізмів протистороїв не лише проти відверто агресивних інформаційних дій, але й на рівні масової свідомості формування метанаративів, що ґрунтуються на етнонаціональній аксіологічній складовій частині. Адже сучасні дослідження стверджують, що у сучасному суспільстві важливою є культура сприйняття інформації у будь-яких форматах, оскільки в епоху постправди люди легко вірять фейкам, пліткам, «авторитетним думкам» та «великим змовам». Тому громадянам, які хочуть створити інформаційно стійку країну, важливо розвивати навички критичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження інформаційної стійкості не набуло системного висвітлення, оскільки

означена проблематика знайшла відображення в ряді інших питань, пов'язаних із інформаційною безпекою, стратегічними комунікаціями, гібридними загрозами та ін. Водночас найбільш активно ця проблематика розроблена в дослідженнях Б. Вернадського [9], В. Горбуліна [2], О. Додонова [2], З. Ковалю [4–6], Д. Ланде [2], О. Мілославської [9], Є. Тихомирова [10]. Суміжним поняттям виступає поняття резильєнтності як національної стресостійкості щодо функціонування соціальної системи в умовах інформаційної напруги та зовнішніх інтервенцій. Цей аспект означеної проблематики висвітлено у працях М. Білінської [1], О. Іванчука [7], О. Кондратенко [7], М. Корольчука [1] та ін.

Застосування інструменту Google Trends у сучасних дослідженнях, пов'язаних із Big Data, що мають різногалузеву приналежність, отримало висвітлення у працях переважно зарубіжних дослідників: Х. Варіан [15], Л. Калахорано [14], Дж. Меллон [17], М. Сейте [14], Х. Чой [15]. Тут під поняттям Big Data розуміють спеціальні методи й інструменти з обробку великих обсягів інформаційного контенту і презентації його в зрозумілому замовнику вигляді.

Постановка завдання. Завданням пропонованої статті є дослідження проблеми інформаційної стійкості України в контексті вивчення трендів масової культури та їх впливу на суспільну свідомість і стратегії державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційну стійкість України дослідники розглядають, насамперед, як категорію безпекову, яка досягається комплексом механізмів державного управління. В умовах гібридних інформаційних загроз мета психологічної війни – зруйнувати організацію інформаційно-психологічної сфери противника, підключити його до оманливого інформаційного потоку, запровадити свої концепції руху в інформаційно-психологічному просторі, паралізувати волю до боротьби [6, с. 91–92].

На думку З. Ковалю, інформаційно-психологічна стійкість залежить і від стану національного інформаційного законодавства. Українське інформаційне законодавство недосконале й застаріле, воно не врегулює у правовому полі такі поняття, як «гібридна війна», «інформаційна війна», «фейк» та не дає можливості адекватно оцінити як ступінь інформаційно-психологічних загроз, так і стійкість держави і суспільства до цих загроз. Україні потрібно мати не тільки якісне сучасне інформаційне законодавство, а й якісні інституції, які забезпечують його

виконання [5, с. 51]. Також, на думку дослідника, проблематика інформаційної стійкості актуалізується в контексті розробки методів ведення та протидії інформаційним війнам, вивчення соціолого-психологічних аспектів онлайн-комунікації, моніторингу дій користувачів віртуальних спільнот тощо [4, с. 85].

У контексті розглядуваної нами проблематики особливої актуальності набуває масова культура не лише як ретранслятор споживацького культурного продукту, але інструмент поширення усереднених цінностей і стереотипів, уявлень, ідеологем. До кола інформаційно-психологічних загроз, трансльованих масовою культурою, доречно віднести поширення культури насильства, жорстокості, намагання маніпулювання суспільною свідомістю, а також формування відчуття втрати реальності та підміни її віртуальним світом [8, с. 172]. Саме тривала присутність російського масового продукту в межах українського соціокультурного середовища створювала ідейно-ціннісний плацдарм для подальшої трансляції та сприйняття гібридних інформаційних установок та фейків російської пропаганди. Тому навіть часткове введення санкцій і заборона радіочастот та російських соціальних мереж не витіснили повністю російську масову культуру з українського ринку та інформаційного простору України. Це можливо підтвердити статистикою звернень в інтернет-мережі за допомогою сервісу Google Trends – публічного web-додатку корпорації Google, заснованого на пошуку в мережі Google, який показує, як часто певний термін/поняття шукають по відношенню до загального обсягу пошукових запитів у різних регіонах світу і різними мовами [16]. Google Trends є хорошим інструментом для аналізу існуючих і тих, що набирають популярність трендів. Це дозволяє коригувати ті чи інші дії, отримуючи зворотний зв'язок в режимі реального часу. При цьому не до кінця розкритий потенціал цього сервісу з точки зору кореляції запитів і даних, що відкриває простір для подальшої роботи [14, р. 5].

Слід також зазначити, що наявні в системі алгоритми можуть робити прогнози, але не можна забувати, що кожна оцінка схильна до похибки, а великі вибірки Big Data не завжди можуть забезпечити більшу точність. Проте сам принцип «великих даних» враховує можливість структурування мережевого суспільства через технологічно сформовані і акумульовані масиви даних – вертикально інтегровані соціальні мережі, що використовують такі медійні гіганти, як Facebook, Twitter, Microsoft, Google, YouTube, Apple, Amazon і їм подібні. Методологія Big

Тренди запитів масової культури в Україні за даними Google Trends

Рік	Найпопулярніші інтернет-запити року (за Google Trends)	
2011	1. Vkontakte.Ru 2. Фільми- 2011 3. Гугл 4. Однокласники 5. Холостяк	6. Інтерни 7. Погода 8. Ютуб 9. Ігри 10. Фотон
2012	1. Дивитися фільми онлайн 2. Євро 2012 3. Ютуб 4. ЦВК 5. Євробачення -2012	6. Оксана Макар 7. Олімпіада-2012 8. Острів непотрібних людей 9. ВКонтakte, моя сторінка 10. Однокласники ru
2013	1. Свати-6 2. Фільми-2013 3. Холостяк-3 4. Сила повернення додому 5. Роксолана. Величне століття	6. Євробачення-2013 7. Форсаж 6 8. Кличко-Поветкін 9. Залізна людина-3 10. Метеорит в Челябінську
2014	1. Фізрук 2. Громадське ТВ 3. 5 канал 4. Новини Україна 5. Цензор нет	6. Новини Донецька 7. Еспресо ТВ 8. Майдан онлайн 9. Русская весна 10. Курс долара
2015	1. Новини Донецька 2. 50 оттенков серого 3. Жанна Фриске 4. Кузьма Скрябін 5. Русская весна	6. Кухня, 5 сезон 7. Форсаж-7 8. Останній москаль 9. Сила кохання Феріхі 10. Холостяк-5
2016	1. Євро-2016 2. Фізрук 3 сезон 3. Мажор 2 сезон 4. Євробачення-2016 5. Отряд самоубийц	6. Гра престолів, 6 сезон 7. Кухня 6 сезон 8. Холостяк-6 9. Pokemon Go 10. Олімпійські ігри-2016
2017	1. Фізрук 4 сезон 2. Холостяк-7 3. НАЗК Україна 4. Фільми-2017 5. Анонімайзер	6. Гра престолів, 7 сезон 7. Євробачення-2017 8. Ольга, 2 сезон 9. Молодежка-5 10. Киев днем и ночью, 3 сезон
2018	1. Чемпіонат Світу-2018 2. Мажор-3 3. Євробачення-2018 4. Школа, 2 сезон 5. Поліцейський з Рубльовки	6. Кемерово 7. Фільми-2018 8. Марина Поплавська 9. Холостяк, 8 сезон 10. Олімпіада-2018
2019	1. Гра престолів 8 сезон 2. Зеленський 3. Юлія Началова 4. Заворотнюк 5. Результати виборів 2019	6. Децл 7. Чорнобиль 8. Дебати 9. Порошенко 10. Євробачення 2019
2020	1. Коронавірус 2. Коронавірус рекомендації 3. Вибори в США 4. Google Classroom 5. Симптоми коронавіруса	6. На урок 7. Холостячка 8. Свята 2020 9. Карантин в Україні 10. Zoom

Data має на увазі важливий перехід дослідних оптик від парадигми демографічних, соціологічних оцінок до парадигми психометричних вимірів [13, с. 49].

Веб-додаток Google Trends допомагає порівняти обсяги пошукових запитів за декількома пошуковими словами, абривіатурами або фразам. Крім того, цей ресурс здатний допомогти осліднику відстежити новинний контент, що перетинається з конкретними пошуковими словами (фразами). Результати представляються в графіку, що відображає особливості впливу новин на виникнення топових пошукових запитів. Пошукові запити можна аналізувати на прикладі конкретної країни і з урахуванням різних мов світу [15].

Перевагами цього ресурсу є те, що:

- ресурс збирає великі дані, обробляє інформацію для полегшення аналізу і в підсумку публікує цю інформацію;
- об'єктивність обстеження відносно висока, оскільки число запитів близько до кількості користувачів;
- надана інформація оновлюється щодня;
- гарячі тренди (Google Hot Trends) оновлюються кожен годину;
- Google Trends дозволяє легко визначити поточні інтереси користувачів. Однак ті ж дослідники відзначають і суттєві недоробки і обмеження, серед яких можна зазначити ірраціональні тенденції, коли відбувається стрімке поширення негативних новин, чуток і емоційних відгуків користувачів [17, р. 282].

Якщо проаналізувати кількісні показники звернень по Україні щодо запитів на масовокультурний продукт (сюди також слід віднести різноманітні події масового масштабу, окремих осіб, якими цікавилися користувачі, прецедентні імена, події тощо) в пошуковику Google, то ми побачимо, що протягом тривалого періоду, з 2011 до 2020 р., значний відсоток від загальносвітової масової культури та безпосередньо української в межах України займає саме російська масова культура.

За останні кілька років ми можемо спостерігати зниження в пошуковику продукції російського маскульту, з огляду на запровадження санкційного державного регулювання у цій сфері. Із метою обмеження споживання російського масовокультурного продукту та поширення відповідних ідей і цінностей, було прийнято Закон України «Про санкції» (2014), де, зокрема, зазначалося про заборону користування радіочастотним ресурсом України; обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування; припинення

культурних обмінів, наукового співробітництва, освітніх та спортивних контактів, розважальних програм з іноземними державами та іноземними юридичними особами [3]. Наступним кроком стало підписання Указу Президента України в 2017 р., яким запроваджувалося блокування російських соціальних мереж (як середовища активного поширення сепаратистських ідей) ВКонтакте та Однокласники [11]. Новим етапом боротьби із засиллям російської пропаганди стало запровадження санкцій проти прокремлівських телевізійних каналів, що діяли в Україні: «112», NewsOne і ZIK. Президент ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», згідно з яким передбачено запровадження санкцій строком на п'ять років із блокуванням активів цих телеканалів [12]. Таким чином, це вплине на зниження рівня проросійської пропаганди, яка чинить деструктивний і руйнівний вплив на українське суспільство.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасна ситуація потребує подальшого недопускання присутності російської продукції масової культури в українському інформаційному й культурному просторі, яка в умовах інформаційної війни здатна чинити вплив на масову свідомість суспільства, національно-культурну ідентичність, сприяючи розмиванню національних цінностей. У розрізі актуалізації проблематики інформаційної стійкості України за таких умов комплексна інформаційна безпека повинна бути пріоритетним напрямом розвитку держав, особливо в ситуації, коли прагнення до інформаційного домінування, зокрема в питаннях національної безпеки, носить гібридний характер, об'єктивно вимагаючи впровадження методів системної протидії гібридним ризикам. Проблема запровадження системи інформаційно-психологічної стійкості органів влади, місцевого самоврядування, населення України до деструктивного зовнішнього та внутрішнього інформаційно-психологічного впливу в умовах ведення проти України інформаційно-психологічної війни достатньо не актуалізована, бачення її фрагментарні та неузгоджені. Пропаганда набула величезного поширення в ЗМІ, транслуючи ідеологічне кліше, які формують стереотипи масової свідомості, що впливають на ціннісні орієнтири та моделі поведінки. Комплекс інформаційно-психологічних впливів утворює спільний соціокультурний простір соціуму, і, відповідно, державі необхідно формувати і забезпечувати систему інформаційно-психологічної стійкості та гарантування інформаційної безпеки.

Список літератури:

1. Білинська М.М., Корольчук О.Л. Національна резильєнтність (стресостійкість). *Публічне управління : термінол. слов.* / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М. М.Білинської, О.М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. С. 101.
2. Горбулін В.П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2009. 164 с.
3. Закон України «Про санкції». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 40, ст. 2018). (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2195-VIII від 09.11.2017, ВВР, 2018, № 1, ст. 2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/164418-> (дата звернення: листопад 2019 р.).
4. Коваль З. Інформаційно-психологічна стійкість особистості та соціуму в літературі: аналіз досліджень та публікацій. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2(78). С. 14–18.
5. Коваль З. Підходи до визначення критеріїв оцінки інформаційно-психологічної стійкості України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 1(77). С. 49–53.
6. Коваль З. Правові механізми забезпечення формування інформаційно-психологічної стійкості України. *Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління*. Вип. 2 (62). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. С. 91–97.
7. Кондратенко О.О., Кондратенко М.В., Іванчук О.М. Особливості формування резильєнтності в Україні через призму публічного управління. *Наукові перспективи*. 2020. № 6. С. 71–84.
8. Литвиненко О. Інформаційна складова у сучасній гібридній війні проти України: виклики й загрози. *Українознавчий альманах*. 2016. Випуск 19. С. 171–174.
9. Мілославська О., Бернадський Б. Інформаційна стійкість України як складова ціннісної системи публічного управління. *Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: Матер. конференції*. 2020. Том 2. С. 111–114.
10. Тихомирова Є. Індекс стійкості до дезінформації. Інформаційна війна як новий вимір геополітичної реалізації : зб. тез II Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Луцьк, 3-4 червня 2019 р.). Луцьк, 2019. С. 32–34.
11. Указ Президента України від 28 квітня 2017 року №133/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2017> (дата звернення: листопад 2019 р.).
12. Указ Президента України від 2 лютого 2021 року № 43/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441> (дата звернення: лютий 2021 р.).
13. Федорченко С.Н. Big Data и методологические возможности ресурса Google Trends для политологического исследования. *Журнал политических исследований*. 2018. Т. 2. № 4. С. 48–55.
14. Calahorrano L., Seithe M. Analysing Party Preferences Using Google Trends. *CESifo Working Paper*. 2014. № 4631. P. 1–25.
15. Choi H., Varian H. Predicting the Present with Google Trends. URL: https://www.researchgate.net/publication/228279908_Predicting_the_Present_with_Google_Trends. DOI: 10.2139/ssrn.1659302 (дата звернення: лютий 2021 р.).
16. Google Trends. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Trends (дата звернення: січень 2021).
17. Mellon J. Where and When Can We Use Google Trends to Measure Issue Salience? *PS: Political Science & Politics*. Volume 46. Issue 2. April 2013. Pp. 280 – 290. doi:10.1017/S1049096513000279.

Melnyk I.V. INFORMATION STABILITY OF UKRAINE: SELECTION OF TRADITIONS OF MASS CULTURE AND THEIR INFLUENCE ON PUBLIC CONSCIOUSNESS AND STRATEGIES OF PUBLIC ADMINISTRATION

The article considers the dynamics of changes in the Internet requests of the user audience for works / products of mass culture in Ukraine in the period 2011-2020 using the web tool Google Trends. Such an analysis makes it possible to trace the real preferences of society on the example of inquiries on the Internet and identify the degree of current interest and consumption of Russian mass culture, which was and remains available in the Ukrainian information and cultural space. Such a study is relevant given the important role and presence of mass culture in information warfare, in particular its use as a tool of propaganda and counter-propaganda and one of the most effective mechanisms of influencing the mass consciousness of society, national and cultural identity, values and others. It is proved that the factor of mass cultural influence must be taken into account in the development and implementation of information security strategies, counteraction to

hybrid threats, to protect the information and cultural space and reduce the level of pro-Russian propaganda in Ukraine. Accordingly, in this context, the concept of information stability is considered as a criterion and result of security strategies aimed at ensuring comprehensive stability and development of society in all its dimensions, as information affects the consciousness, emotional state, can change its values, moral qualities. The future of society depends on information and psychological stability and activity. The criterion for improving the information and psychological stability of society is the level of conscious rejection and rejection of the distorted, propaganda-fake picture of the world, which is imposed in the disinformation media, promoted by the Russian segment of mass culture, and so on. State regulation by sanctioning the presence of mass culture in Ukraine serves as a mechanism to counter the hybrid war, as well as opens opportunities for further implementation of this policy at the legislative level.

Key words: *information stability, mass culture, hybrid war, Google Trends, public consciousness.*